

AȘEZAREA TRIPOLIANĂ TARDIVĂ DE LÂNGĂ SATUL VOLOVIȚA (RAIONUL SOROCA, REPUBLICA MOLDOVA)

Stanislav Țerna

Introducere

Evoluția culturii Cucuteni-Tripolie cunoaște mai multe faze, distincte nu doar din punct de vedere cronologic, dar și prin conținut. Destul de unitară în primele etape, ea trece printr-un proces de dezintegrare în fazele târzii, când apar diverse grupuri culturale, unificate istoriografic sub conceptul de „tripolian târziu”¹. Cea mai amplă sinteză a acestui complex a văzut lumina tiparului cu peste 30 ani în urmă (Дергачев 1980). De atunci, au fost acumulate noi date și introduse unele modificări la schema inițială, în cronologia relativă a siturilor tripoliene târzii fiind identificate și unele grupuri intermediare (Бикбаев 1994; Петренко 1994). Se pare, că cercetarea etapei finale de evoluție a comunităților tripoliene tardive din silvostepa Prutului și Nistrului cunoaște astăzi un nou avânt, manifestat prin apariția mai multor articole de specialitate cu material inedit. În acest context, importantă este introducerea în circuitul științific a unor descoperiri noi de pe situri, necunoscute cercetătorilor în domeniu.

În prezentul articol vor fi publicate materialele provenite de pe suprafața unui nou sit tripolian târziu din bazinul Nistrului. Chiar dacă aceste piese provin dintr-o perieghetză arheologică, ele sunt capabile, totuși, să ridice mai multe probleme de cercetare, relevante pentru studiul vestigiilor de la sfârșitul epocii eneoliticului din zonă.

Amplasarea și descrierea sitului

Așezarea pluristratigrafică din împrejurimile satului Volovița (raionul Soroca) (fig. 1/1) a fost semnalată de către autor în primăvara anului 2013, grație informațiilor furnizate cu amabilitate de către Vladimir Cazac, locuitor al or. Soroca².

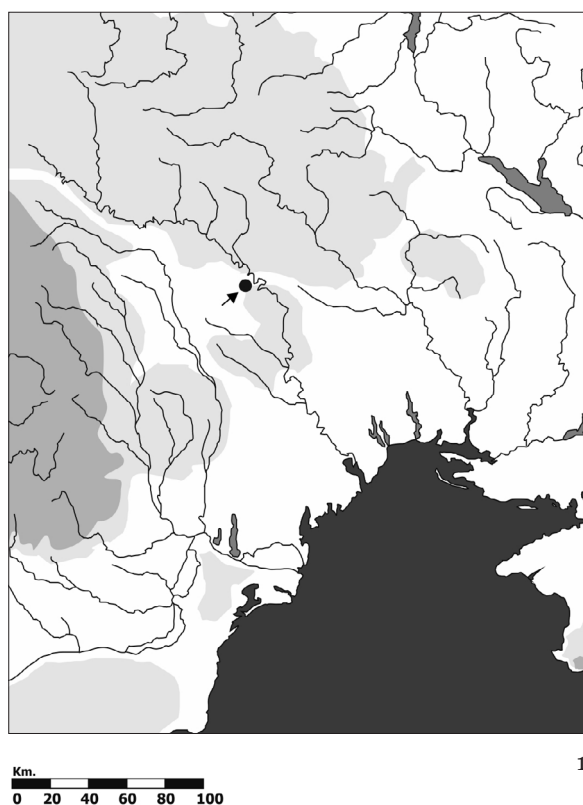
Situl (fig. 1/2) este amplasat pe un promontoriu, aflat la est de casele de vară și fazendele de lângă s. Volovița, din dreapta drumului magistral național M2 (Chișinău – Soroca – frontiera cu Ucraina) (fig. 1/3). Nemijlocit lângă promontoriu, în partea vestică, se află un lac artificial, cu denumirea locală „Între vii”. Coordonatele geografice ale sitului: 48°7'29.24" N și 28°19'27.77" E.

Promontoriul, de formă triunghiulară alungită, este o parte componentă a celei de-a doua terase a Nistrului, fiind orientat cu partea ascuțită spre NV (fig. 2/1). Înălțimea absolută (d.n.m.) a terasei pe locul de amplasare a sitului constituie 160-175 m. Consultarea imaginilor geospațiale din colecțiile *Geoportal* și *Google Earth* a permis identificarea unui șanț clar vizibil, care separă dinspre SE promontoriul de restul terasei (fig. 1/4; 2/1). Din păcate, acesta nu a putut fi observat în teren, ceea ce ar putea indica o adâncime nu prea mare a lui. Topografia sitului este ilustrată bine de cele două profiluri altitudinale³, trecute peste suprafața promontoriului. Profilul A-B (fig. 2/2) corespunde axului lung al sitului și reflectă relația dintre promontoriu, șanț și viroaga de la vest de așezare. Se observă clar, că spațiul din afara șanțului este situat la o înălțime mai mare, decât așezarea delimitată de șanț. De aici putem conchide, că șanțul nu a fost unul defensiv (lipsind și valul) ci, mai degrabă, unul de trasare a hotarului așezării, drenaj pluvial sau împiedicare a accesului animalelor pe / de pe teritoriul așezării. Profilul C-D (fig. 2/3) a fost direcționat aproape perpendicular pe A-B, reflectând relația dintre promontoriu, viroaga nu prea adâncă de la sudul acestuia și latura nordică a terasei cu includerea albiei Nistrului. Din profilul prezentat se observă bine, cum pentru locuire a fost selectată o porțiune plată de pe vârful promontoriului, iar amplasarea așezării pe o cotă atât de înaltă față de cursul apei putea fi dictată și

¹ Corespunzător sintagmei de «позднее Триполье» din istoriografia de limba rusă.

² Aș vrea să exprim pe această cale mulțumiri domnului Vladimir Cazac pentru informațiile despre sit și generoasa sa asistență în cadrul cercetării așezării de la Volovița.

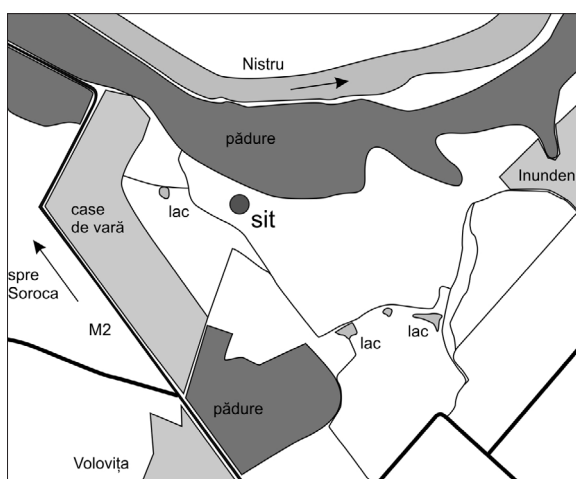
³ Ambele profiluri au fost modelate computerizat, utilizând programul *Google Earth* și prelucrate ulterior într-un redactor grafic vectorial.

1

2

3

de raționamente de securitate, permițând controlul vizual asupra celor doua curbe ale râului.

Resturile arheologice sunt concentrate în interiorul spațiului delimitat de către șanț. O parte a acestui spațiu, de unde nu au putut fi culese materiale arheologice, este împădurită; după informațiile localnicilor, pădurea este una relativ tânără, plantată în a doua jumătate a sec. XX, iar în timpul excavarării gropilor pentru arbori, din pământ se extrăgeau periodic cioburi și bucăți de lipitură. Astfel, suprafața totală a sitului ar putea reprezenta circa 450×500 m, o treime dintre care este acoperită cu pădure și, cel mai probabil, parțial deteriorată în timpul plantării arborilor (fig. 2/1).

La suprafața sitului au putut fi observate în jur de patru aglomerări de material arheologic eneolitic, care includea ceramică, oase de animale, fragmente nu prea mari de lut ars, obiecte din silex și piatră. Aceste aglomerări ar putea corespunde unor locuințe. În afara aglomerărilor, ceramica și silexul se întâlnesc pe întreg segmentul central și nordic al spațiului din interiorul șanțului. În partea de vest a sitului au fost colectate fragmente ceramice sporadice, care pot fi atribuite epocii fierului (cultura Șoldănești-Basarabi), epocii romane și culturii medievale moldovenești.

4

Fig. 1. Amplasarea sitului: 1 - poziția pe harta interfluviului pruto-nistrean; 2 - vedere asupra sitului din sud-est; 3 - amplasarea sitului în microzonă; 4 - vedere din satelit asupra sitului.

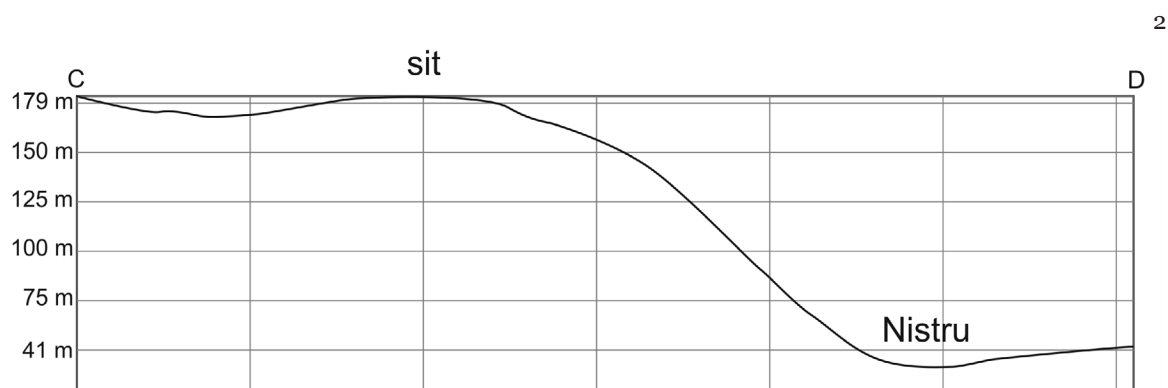
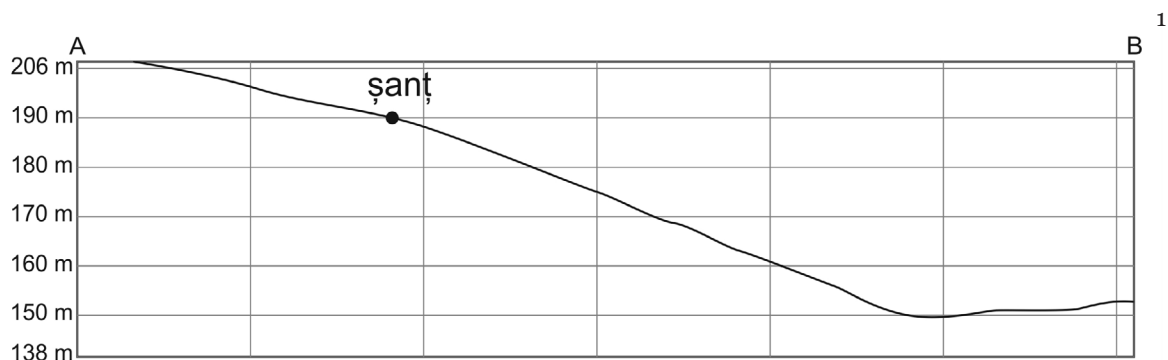
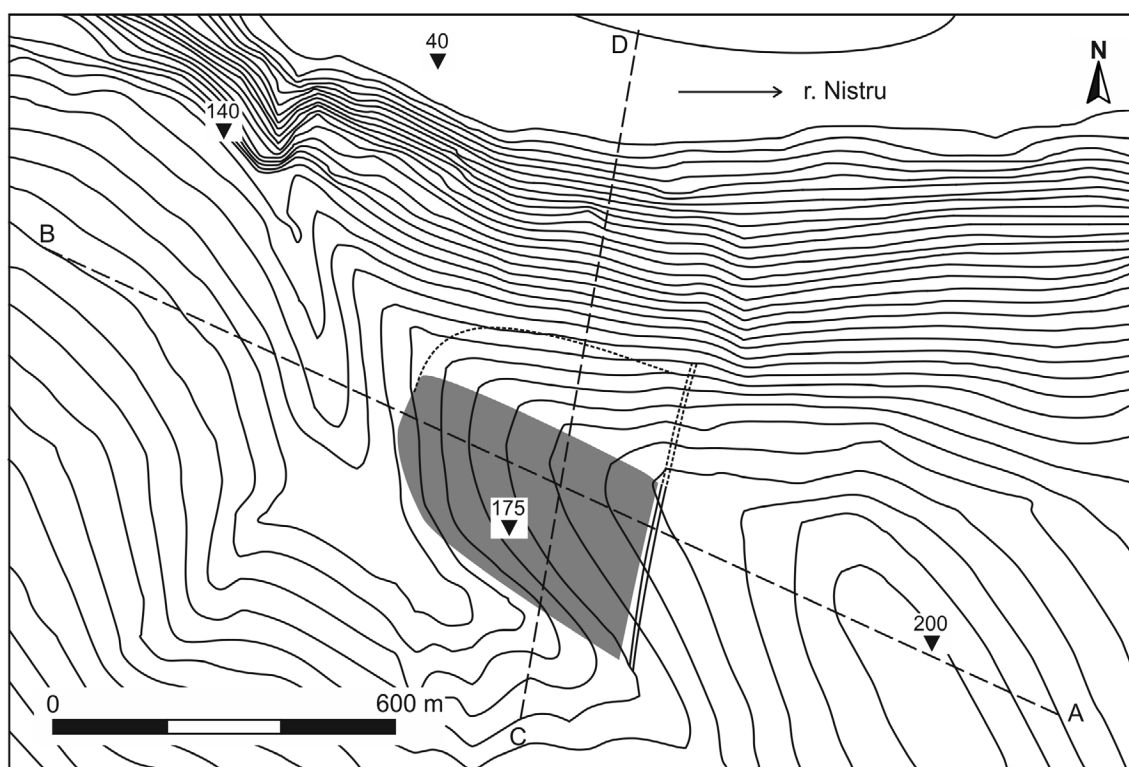

Fig. 2. Topografia sitului: 1 - plan topografic cu indicarea profilurilor altitudinale; 2 - profil A-B; 3 - profil C-D.

Materialul ceramic

De pe suprafața sitului au fost recuperate aproape 50 fragmente ceramice eneolitice. Tehnologic, ceramica poate fi divizată în două categorii, tradiționale pentru tripolianul târziu din zonă (Збенович 1974, 79; Дергачев 1980, 55): 1. vase fine, executate din pastă omogenă cu adaos minim de nisip și mică, arse uniform și calitativ, angobate, culoarea suprafeței fiind roșietică sau cafenie-deschisă și 2. vase grosiere din pastă cu adaos considerabil de scoică și șamotă pisată, arderea fiind neuniformă, culoarea suprafeței neomogenă, pătată, variind de la brun la cărămiziu și cafeniu-deschis. Ceramica din prima categorie (predominantă în materialele colectate) este lustruită, netezită cu grijă și poartă decor pictat. Ceramica celei de-a doua categorii are suprafața grobă, neregulată și nu conține decor.

Morfologic, în pofida gradului sporit de fragmentare a materialului, pot fi evidențiate următoarele forme:

Categoria fină

1. străchini semisferice. De regulă, acestea sunt acoperite cu pictură pe exterior și interior (fig. 3/3, 5, 6). Au mai fost recuperate 3 fragmente, la care pictura nu s-a păstrat. Diametrul străchinilor variază de la 8 la 16 cm.
2. străchini tronconice (?) de dimensiuni mari, pictate pe ambele suprafețe. Sunt reprezentate de două fragmente (fig. 3/4; 6/7);
3. vase de dimensiuni mari cu corpul bombat. Din această categorie fac parte mai multe fragmente ceramice de la bază (fig. 5/6, 7, 9) și pereți (fig. 3/1, 2; 6/1, 3-6). Poartă decor pictat pe exterior. Unul dintre fragmente (fig. 6/4) poartă urme de reparație. Grosimea pereților variază între 7 și 10 mm.
4. vase cu corpul bombat și buza evazată. Aici menționăm trei fragmente (fig. 4/2; 5/8; 6/2). Buza unuia dintre ele are buza puternic evazată, aproape perpendiculară pe corp (fig. 5/8). Un singur fragment poartă urme de pictură.
5. vase („amfore”) cu corp bombat și toarte masive, unele dintre care sunt amplasate pe diametrul maxim. Acestui tip putem atribui opt fragmente, patru dintre care au fost ilustrate (fig. 4/1, 3-5). Toartele sunt înzestrate cu orificii orizontale largi și sunt rotunde sau ovale în secțiune. Una dintre ele este ceva mai aplatiată (fig. 4/4). Pe un alt fragment s-au păstrat urme de pictură (fig. 4/3).

Categoria grosieră

Din această categorie fac parte mai mulți pereți fără decor. Tipologic, putem evidenția doar un singur fragment dintr-o strecurătoare (fig. 4/6).

Despre *stilistica* vaselor putem judeca doar în baza fragmentelor de ceramică fină. Decorul este aplicat cu vopsea de culoare brună-închisă; doar într-un singur caz (pe interiorul unei străchini – fig. 6/7) a fost semnalată pictura roșietică. Stilistic, ornamentul este compus din benzi, formate din două, trei, patru sau cinci linii paralele de grosime diferită sau cu aceeași grosime, aplicate orizontal, vertical sau oblic (fig. 3; 6). În cazul benzilor compuse din linii cu grosimea diferită, liniile exterioare sunt mai late și cele interioare (una, două sau trei la număr) – mai înguste. Pe câteva fragmente de străchini, atât pe exterior, cât și pe interior, aceste benzi se intersectează sub diferit unghi, asigurând cadrul unor metope (fig. 3/5-6; 6/7). Pe interiorul străchinilor semisferice (fig. 3/5-6) și pe exteriorul unui fragment de străchină tronconică (?) (fig. 3/4), benzile sunt asociate cu linii paralele verticale sau orizontale, dispuse paralel și orientate în părți opuse, spre exterior. Buza tuturor fragmentelor de străchini a fost accentuată printr-o linie verticală, dispusă pe interior (fig. 3/3, 5, 6). În unele cazuri, această linie a fost decorată suplimentar prin triunghiuri pictate de dimensiuni mici, orientate spre interiorul vasului.

Particularitățile distinctive ale materialului ceramic, descris mai sus, își găsesc cele mai apropiate analogii pe siturile de tip Vâhvatini⁴ din zona Nistrului Mijlociu, atât pe așezări, cât și pe necropole. Dintre așezările cu material ceramic relevant, menționăm următoarele: Șoldănești (Маркевич 1955, рис. 2/5, 12), Cunicea (Топал, Церна 2010, рис. 4/1-9), Bolohani (Бикбаев 1990, рис. 3, 4) și Solonceni II (Мовша 1965, рис. 21/1). Printre necropole, le putem nominaliza pe cea eponimă (Пасек 1961, рис. 39-41; Дергачев 1978, рис. 14; Манзура, Субботин 1989), necropola de la Holercani (Пасек 1956, рис. 2/2) și necropola de la Oxentea, datată în faza Chirileni, dar cu mai multe vase de tradiție Vâhvatini (Яровой, Церна, Попович 2012, рис. 2, 3).

⁴ Denumirea actuală a satului este Ofatinți; vom utiliza aici denumirea de Vâhvatini, ca una ce s-a afirmat deja în literatura de specialitate pe parcursul ultimelor cinci decenii.

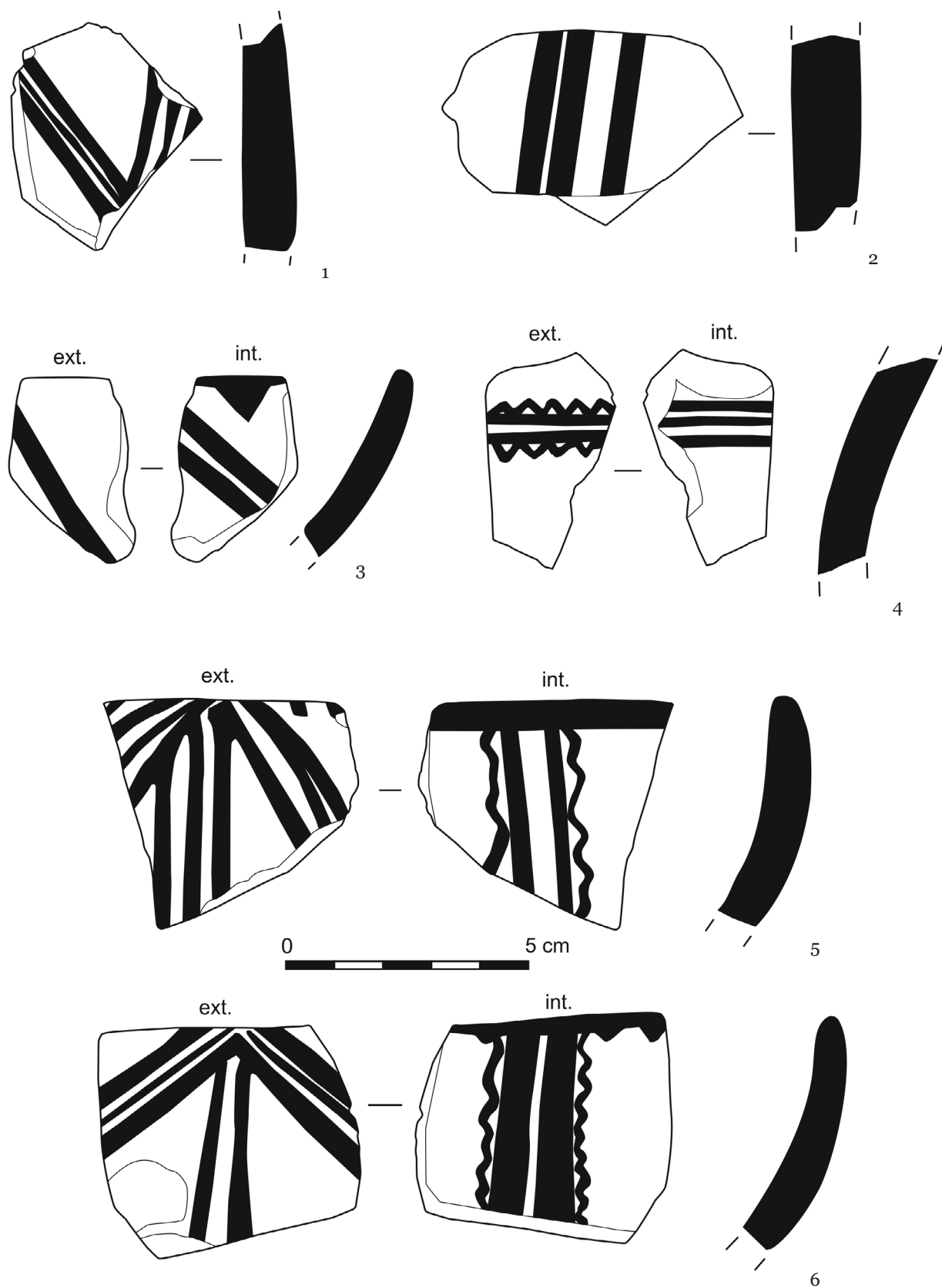

Fig. 3. Ceramică eneolitică.

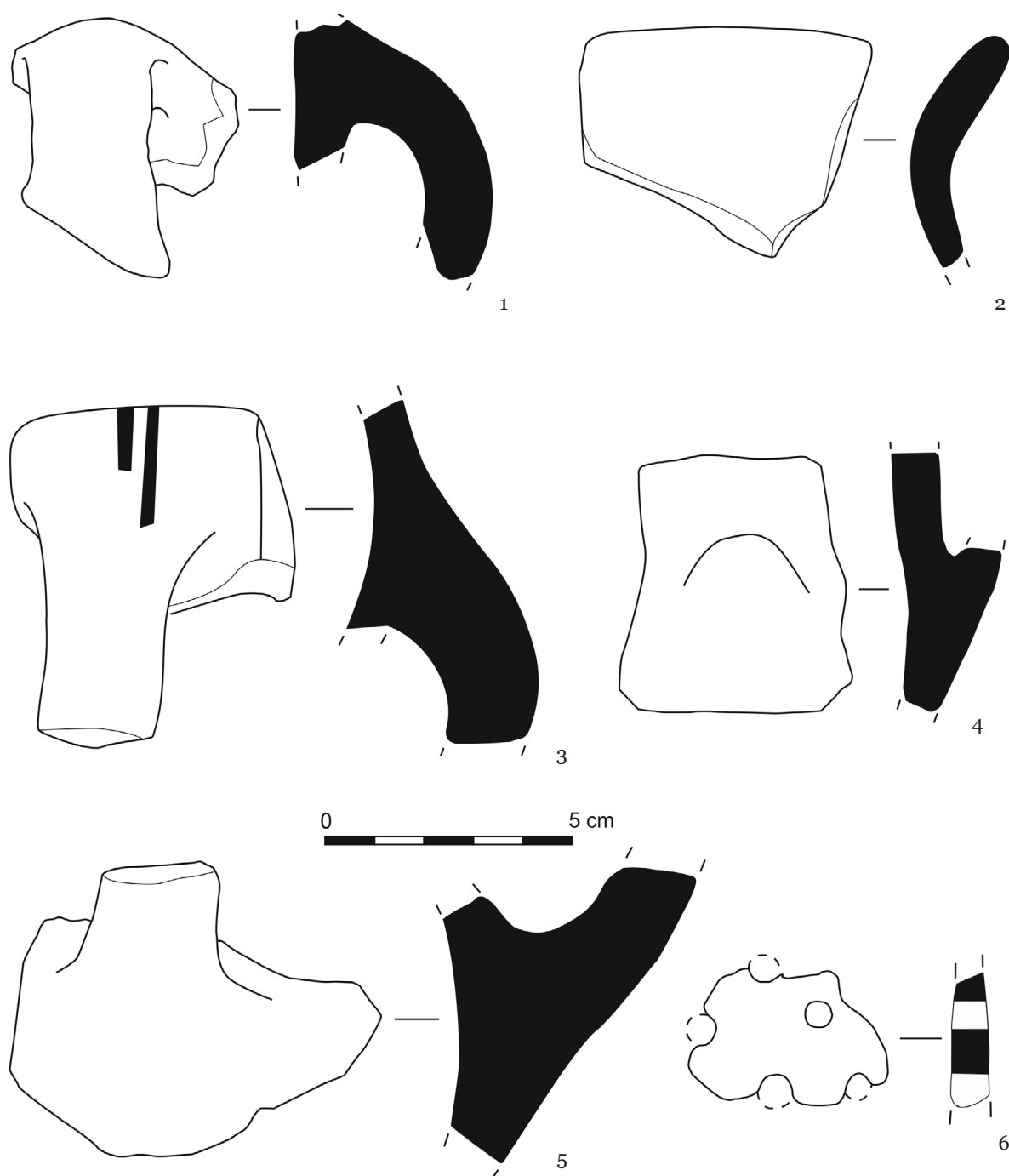

Fig. 4. Ceramică eneolitică.

Astfel, putem atribui așezarea eneolitică de la Volovița grupului Vâhvatiniți din Tripolianul târziu al interfluviului pruto-nistean (Мовша 1971; Дергачев 1980; Маркевич 1981; Manzura 1994). Sincronizarea cu unul dintre orizonturile necro-

polei, identificate de Dergaciov (Дергачев 1978, 43-46) este imposibilă, materialul fiind prea redus la număr și fragmentar.

Din categoria obiectelor ceramice mai fac parte două fusiole neornamentate (fig. 5/1-2).

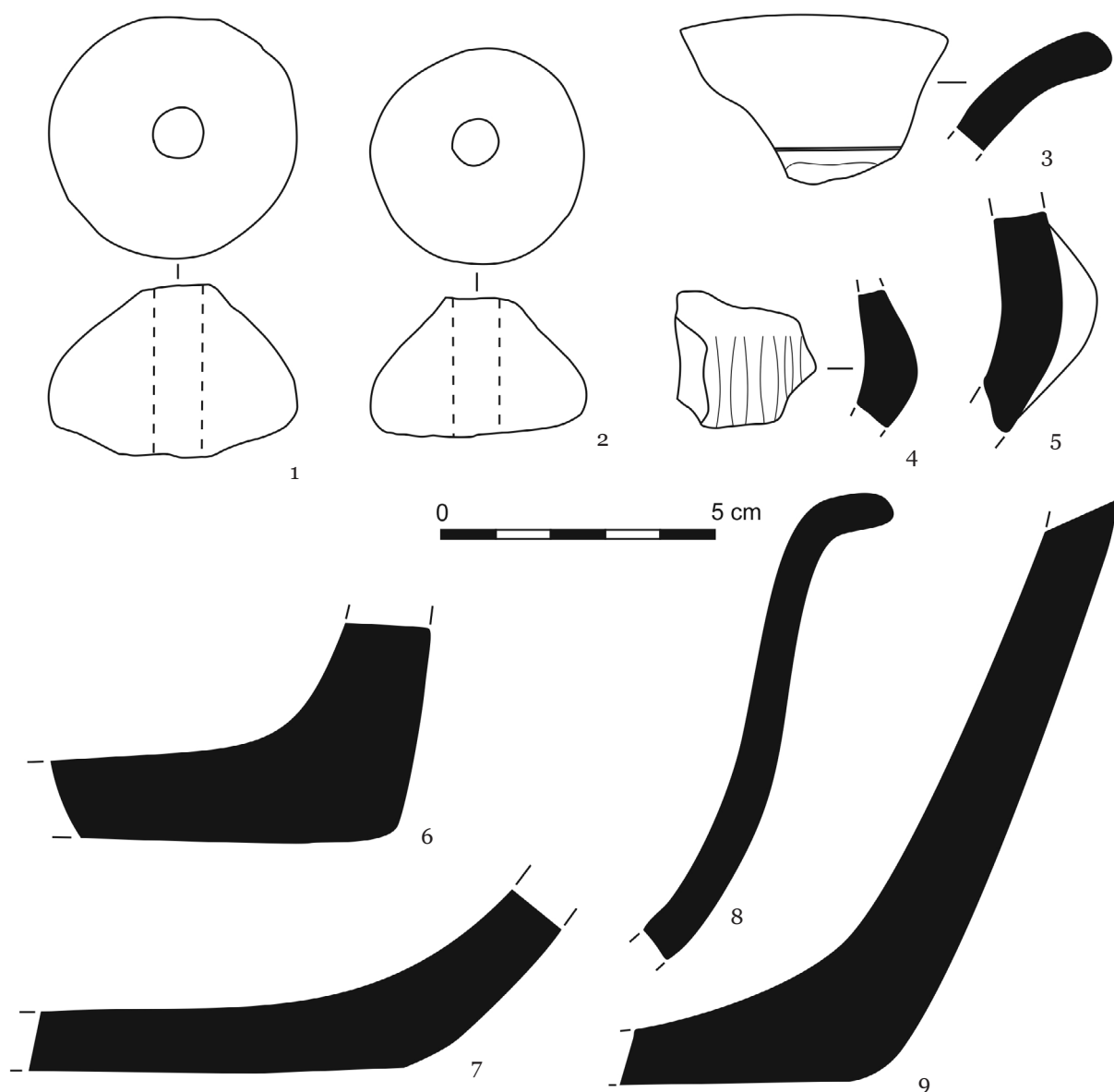

Fig. 5. Obiecte din lut (1-2) și ceramică (6-9) eneolitică; ceramică Basarabi-Șoldănești (3-5).

Materialul litic

Materialul litic recuperat de pe suprafața așezării este unul deosebit de abundent și include piese din piatră șlefuită, cioplită și gresie de râu.

Piesa din gresie de râu este foarte interesantă prin urmele de pictură de pe suprafață, realizată din benzi similare cu cele de pe ceramica fină (fig. 7/5). Nu știm dacă această pictură a fost aplicată intenționat, în calitate de ornament, sau a nimerit accidental pe suprafața pietrei, în urma utilizării acesteia, poate, la prelucrarea/producerea ceramicii (de exemplu, pietre de râu se utilizau la

lustruirea suprafeței vaselor – Alaiba 2007, 65 și urm.). Pe de altă parte, piesa nu poartă urme vizibile de uzură. Dimensiunile piesei: L – 6,6 cm, l – 10,2 cm, gr. – 2 cm⁵.

Materialul din piatră șlefuită

Este reprezentat prin șase piese, întregi sau fragmentare, toate realizate din roci locale magmatice (bazalt, granit) sau – o singură piesă – din silex.

⁵ Aici și mai departe, la descrierea pieselor din piatră întregi sau fragmentare, se va utiliza următoarea codificare: L – lungimea, l – lățimea, gr. – grosimea. Toate dimensiunile reprezintă valoarea maximală.

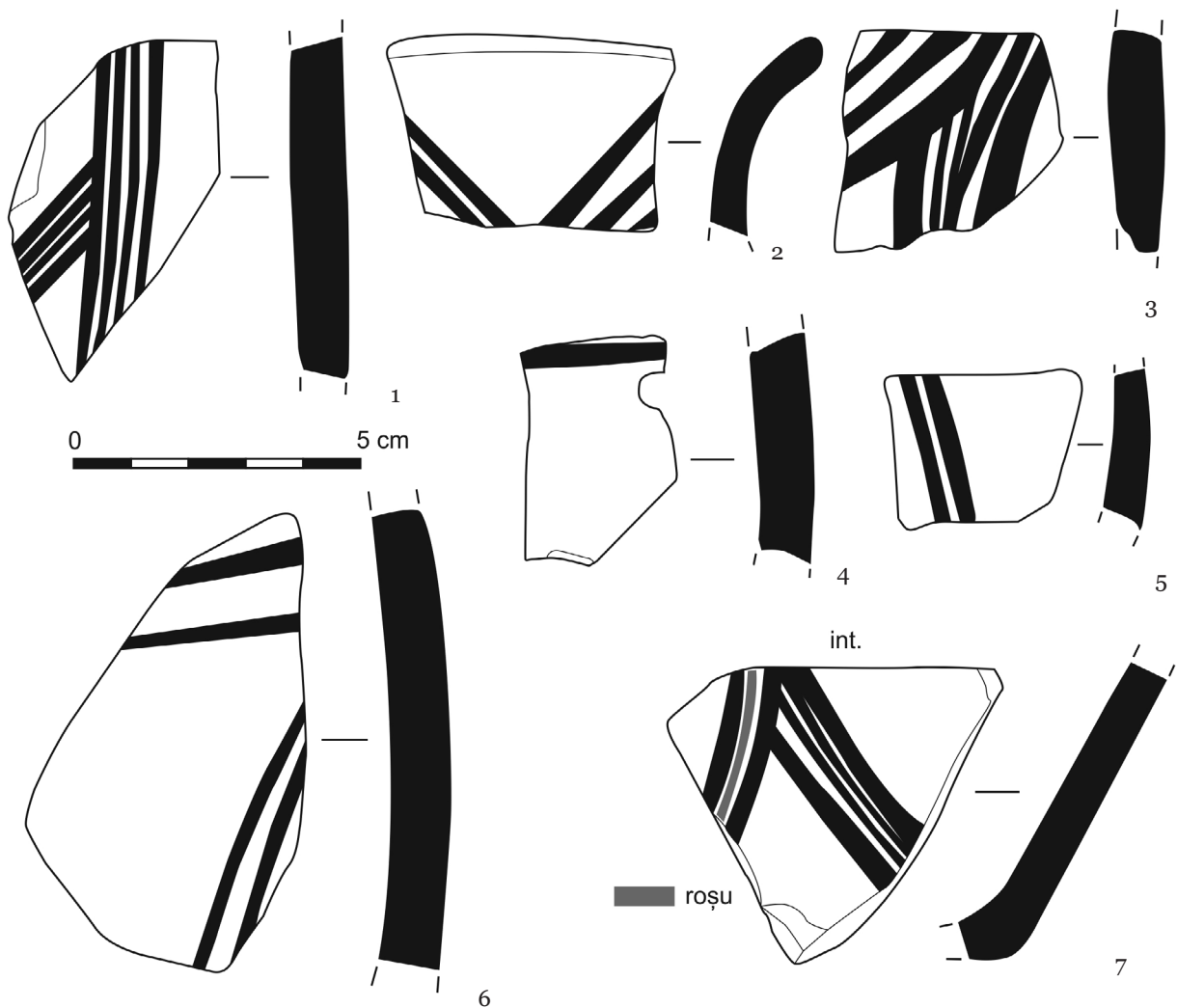

Fig. 6. Ceramică eneolitică.

1. Fragment (aproximativ, a patra parte) dintr-o râșniță, cu fundul plat, marginea evazată și partea lucrătoare interioară concavă (fig. 7/1). Dimensiuni: L – 10,6 cm, l – 2,8 cm, gr. – 3,6 cm.
2. Fragmentul unui frecător, cu fundul plat, marginea rotunjită și partea lucrătoare interioară ușor concavă (fig. 7/2). Dimensiuni: L – 6,8 cm, l – 6,6 cm, gr. – 4,8 cm.
3. O râșniță sau nicovală (?), aproape intactă, cu fundul ușor neregulat, convex, marginea rotunjită și partea lucrătoare interioară ușor concavă, rotundă (fig. 7/3). Dimensiuni: L – 10,4 cm, l – 9,4 cm, gr. – 3,7 cm.
4. Fragmentul unei râșnițe, cu fundul plat și partea lucrătoare interioară ușor concavă (fig. 7/4). Dimensiuni: L – 7,4 cm, l – 7,2 cm, gr. – 3 cm.
5. Fragmentul unui șlefuitor/lustruitor sau a unui topor nefinisat, cu urme de prelucrare pe marginile rotunjite și profilul oval (fig. 7/6). Dimensiuni: L – 8,8 cm, l – 5,2 cm, gr. – 3,7 cm.
6. Percutor din silex, necioplit, șlefuit, cu urme de uzură pe partea lucrătoare rotunjită și profilul oval (fig. 7/7). Dimensiuni: L – 8,8 cm, l – 5,2 cm, gr. – 3,7 cm.

Materialul din piatră cioplită

Este reprezentat de 39 piese, finite și nefinite. Aproape tot silexul este local, „nistrean”, opac sau ușor translucid, de culoare cenușiu-fumurie, negru-cenușie, brun-cenușie, alburie mată, mai toate piesele având pigmențații albicioase. A fost recuperat doar un singur gratoar pe lamă retușată (fig. 10/1), realizat din silex „volânian” negru, opac.

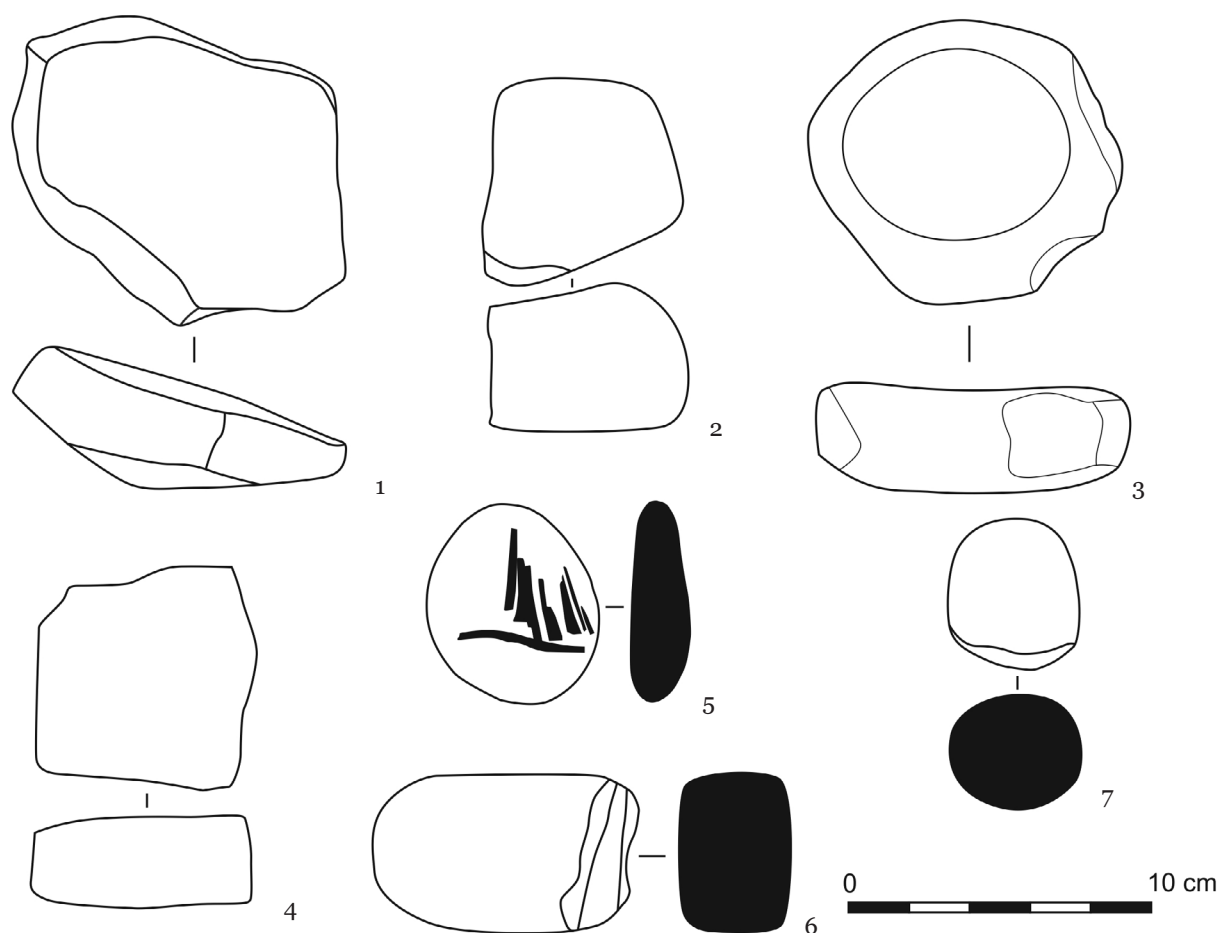

Fig. 7. Unelte eneolitice din piatră șlefuită.

Tipologic, inventarul litic cioplit este format din următoarele produse de debitaj⁶:

1. Produse primare de debitaj care nu au fost utilizate nici ca atare, nici ca suporturi pentru realizarea uneltelor (11 piese). Printre acestea numim: un nucleu neepuizat cu cortex (fig. 9/3); patru lame neretușate, dintre care trei cu cortex (fig. 10/10, 14, 16, 17); trei așchii neretușate și trei atipice, toate cu cortex (fig. 9/5; 10/11; 11/5, 6, 9, 10).
2. Produse primare de debitaj, neprelucrate, dar folosite, purtând știrbituri de utilizare (19 piese). Printre acestea, numim lamele neretușate cu știrbituri (5 ex., toate cu cortex – fig. 10/2-4, 12, 20), două fragmente de nuclee (?) epuizate (fig. 8/2; 11/3), cu cortex, și așchiile de diferi-

te forme și dimensiuni (13 ex., dintre care 9 cu cortex – fig. 9/6; 10/5, 6, 8, 9, 13, 15, 19; 11/1, 4, 7, 8).

3. Unelte (9 piese, 7 dintre care sunt realizate pe suport cortical). Acestea includ: un nucleu epuizat, utilizat ulterior ca percutor (fig. 9/1), un gratoar dublu pe o așchie retușată (fig. 8/1), un gratoar pe lamă retușată (fig. 10/1), trei racleare (fig. 8/3; 9/2; 11/2) și trei străpungătoare/burine (fig. 9/4; 10/7, 18)⁷.

Considerații privind materialul litic

Structura colecției de piatră cioplită de la Volovița este destul de interesantă și prezintă câteva particularități specifice. În primul rând, se remarcă numărul foarte înalt al pieselor cu cortex sau realizate pe suport cortical: 33 din 39. Acest fapt, în combinație cu prezența nucleeor, întregi și frag-

⁶ În structura inventarului litic după gradul de prelucrare a pieselor, am preluat sistemul utilizat de Senica Țurcanu în descrierea industriei litice de la Ruginoasa (Țurcanu 2012, 150).

⁷ Menționăm, că această tipologie este una formală, în baza aspectului exterior al uneltelor.

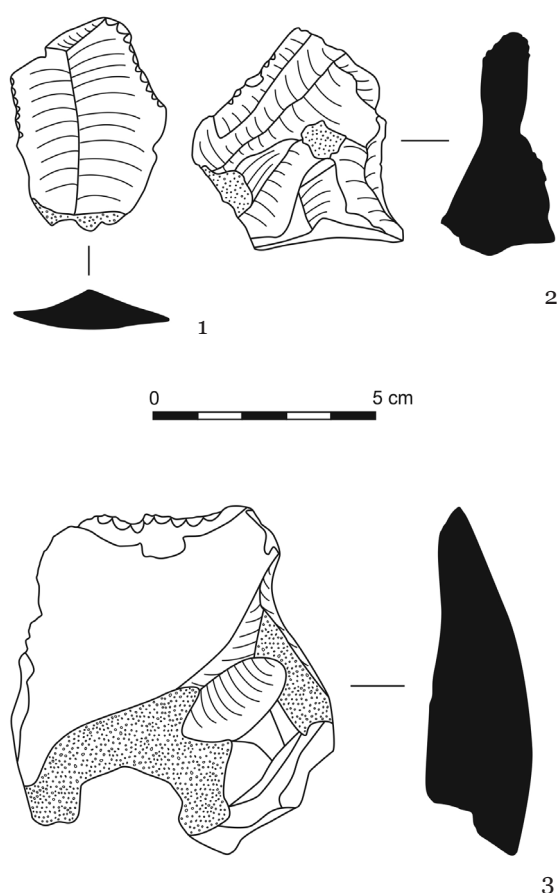

Fig. 8. Unelte eneolitice din piatră cioplită.

mentare, epuizate și neepuizate, precum și a unui percutor din silex, indică prelucrarea locală a silexului, cel mai probabil, în cadrul unuia sau câteva ateliere specializate. În afară de piesele colectate, pe toată suprafața sitului se mai găsesc multiple bucăți masive de silex cu urme primare de cioplire care puteau fi utilizate la executarea ulterioară a pieselor de diferite tipuri. Nu este exclus, ca în apropierea așezării să fi existat o sursă de materie primă – asemenea surse sunt cunoscute pe ambele maluri ale Nistrului Superior și Mijlociu (Boghian 1996, fig. 1; Boghian 2009; Пасек 1950, 55; Петрунь 2004, рис. 1).

Putem merge și mai departe și presupune nu doar prezența unuia sau câtorva ateliere, dar și o specializare generală a sitului în producerea uneltelor de silex. Spre această concluzie ne îndreaptă tipologia inventarului litic. Majoritatea pieselor reprezintă produse primare de debitaj, neprelucrate, ulterior folosite sau nefolosite, iar colecția la general este compusă din piese lucrate destul

de grob, dacă nu „primitiv”, mai ales în comparație cu uneltele calitative și minuțios lucrate de pe alte așezări tripoliene târzii din zonă (vezi, de ex., Маркевич 1981, 90-93). Este foarte probabil, ca produsele finite de înaltă calitate să fi fost transportate de pe această așezare spre alte situri din zonă, care încă urmează a fi identificate. În acest caz, situl poate reprezenta un element specializat al unui sistem complex de legături economice, asigurând aprovizionarea cu silex a altor componente ale aceluiași sistem.

În arealul culturii Cucuteni-Tripolie se disting două tipuri de ateliere pentru prelucrarea silexului (Скакун 2004, 72). Primul tip reprezintă atelierele mai mici, amplasate lângă locuințe, care răspundeau necesităților unor grupuri reduse (familii) și funcționau începând cu perioada timpurie de evoluție a culturii, procesul de producere având un caracter descentralizat (vezi și Черныш 1967, 61; Збеневич 1989, 158-159). Mai târziu, apar atelierele mari comunitare, colective, producția cărora deseori era orientată spre schimb intra- și intercultural. La începutul fazei târzii de evoluție a complexului Cucuteni-Tripolie, se cunosc și situri, ale căror specializare principală consta exclusiv în producerea uneltelor de silex, adevărate situri – ateliere, cum este cel de la Bodaki, cercetat și până în prezent (Скакун 2004; Скакун и др. 2012). În Bodaki, prelucrarea silexului avea loc în bordeie, gropi sau pe platforme special amenajate din lut steril, bătătorit.

Cele două tipuri de ateliere sunt cunoscute și pentru bazinul Nistrului. Astfel, în Nezvisko, cioplirea pietrei avea loc pe sectoare speciale din interiorul locuințelor, lângă locuința sau în interiorul unor ateliere amenajate între locuințe (Черныш 1962, 74-75; Черныш 1967, 63-64, рис. 23). În Polivanov Iar, pe lângă locurile specializate de prelucrare a silexului din interiorul locuințelor, a fost cercetat (din păcate, incomplet) un atelier de producție a silexului, care consta dintr-o aglomerare de noduli, amplasați pe lutul viu de sub stratul cultural sau chiar înglobați în el (Попова 2003, 171). Remarcăm, că fragmente din noduli de silex au fost semnalati și pe suprafața așezării de la Volovița. Un alt atelier din Polivanov Iar a fost identificat datorită prezenței într-o zonă compactă a unui număr mare de deșeuri de la prelucrarea materiei prime.

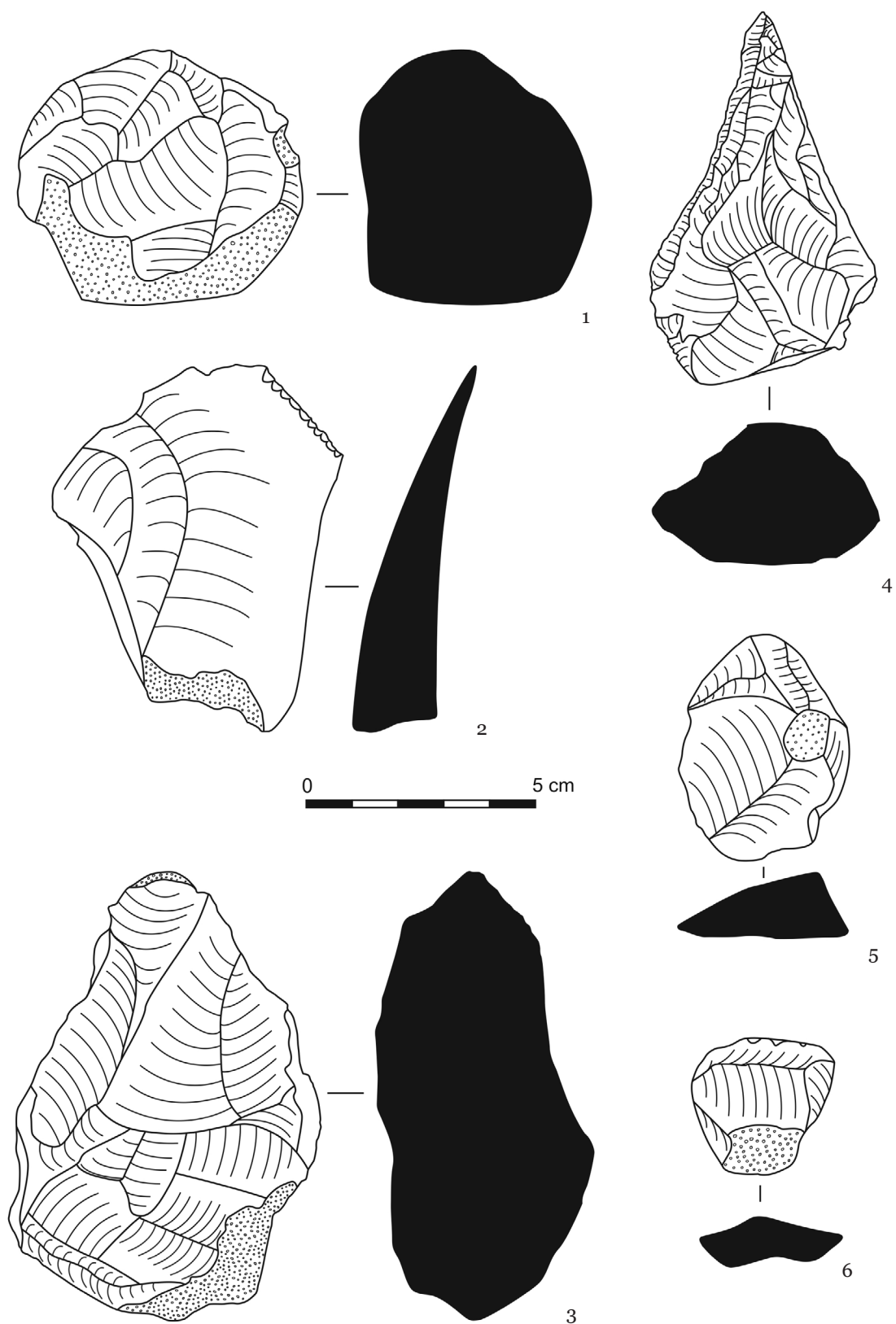

Fig. 9. Unelte eneolitice din piatră cioplită.

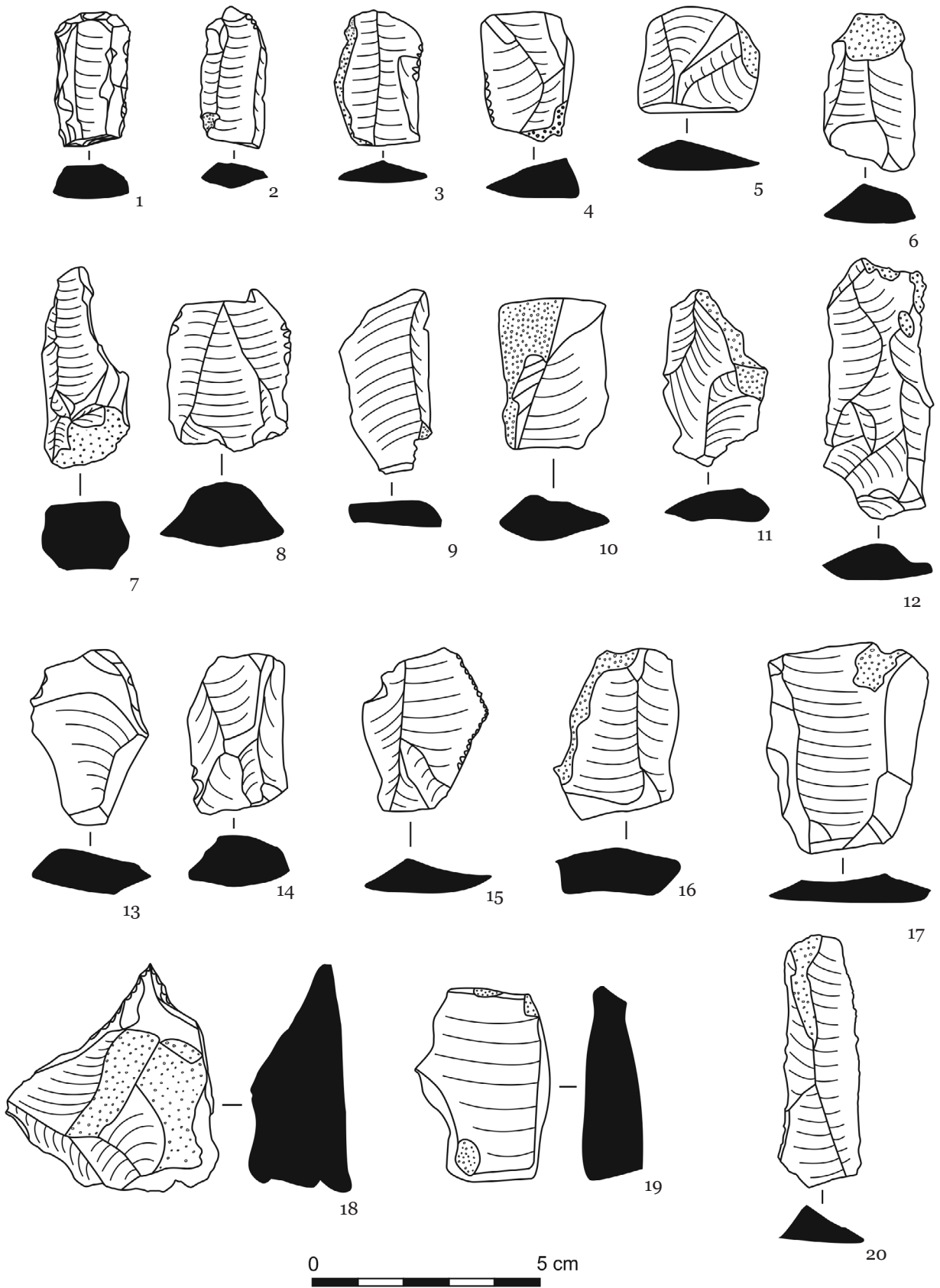

Fig. 10. Unelte eneolitice din piatră cioplită.

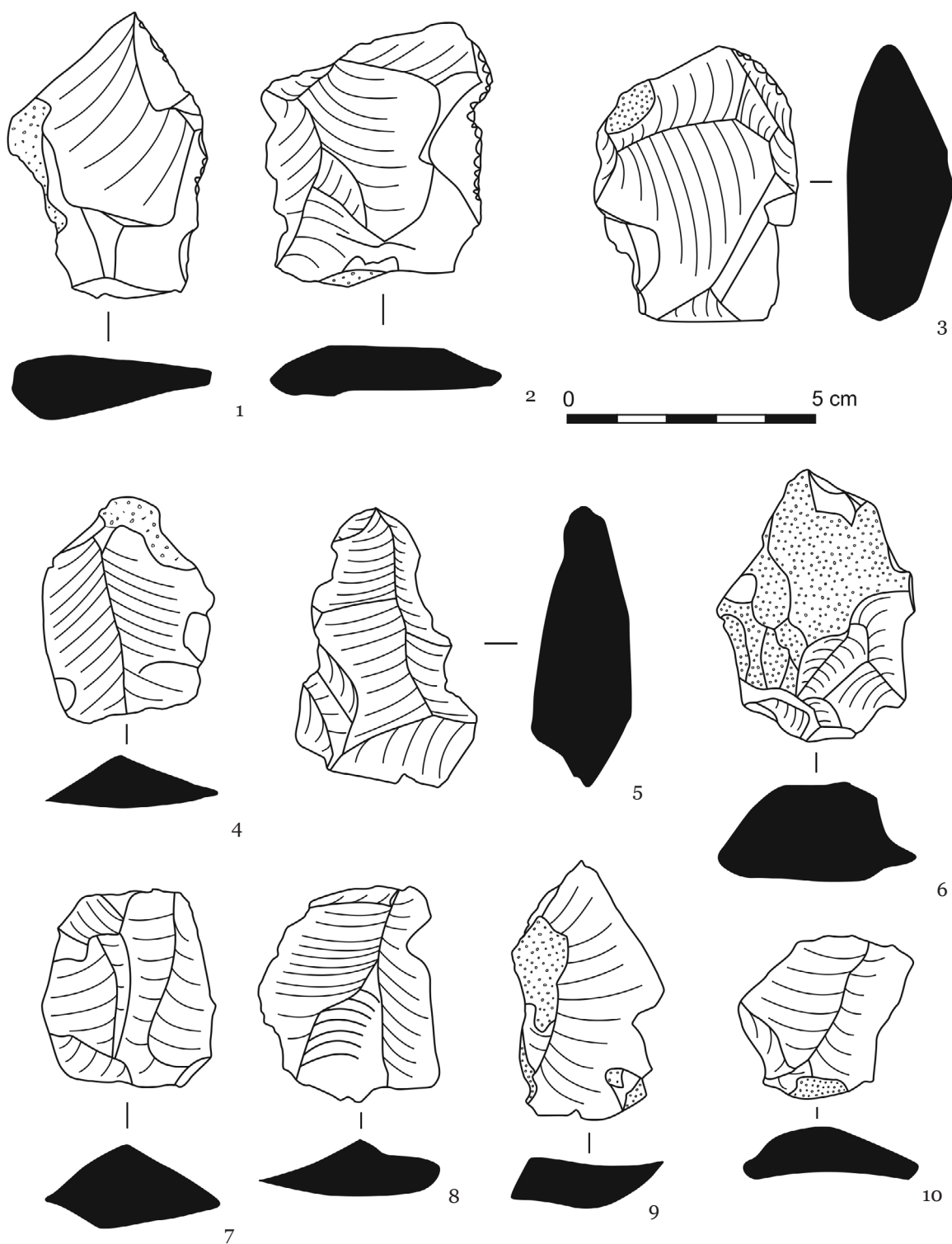

Fig. 11. Unelte eneolitice din piatră cioplită.

Vestigii ale altor perioade istorice

Pe lângă ceramica eneolitică, de pe suprafața sitului (mai ales, din partea vestică a acestuia) au mai fost colectate fragmente sporadice, care pot fi atribuite epocii fierului (cultura Șoldănești-Basarabi), epocii romane (un mâner de amforă) și culturii medievale moldovenești (pereți roșietici cu angobă specifică). Dintre aceste materiale, cele mai interesante sunt fragmentele de vase din epoca fierului. Suprafața exterioară a acestora este de culoare cenușie-închisă, aproape neagră, lucrată uniform, lustruită. Pe interior, vasele au o culoare brună sau surie. Pasta este destul de omogenă, cu adaos de șamotă. Arderea este de o calitate bună. Au fost găsiți mai mulți pereți neornamentați, precum și trei fragmente ce pot fi considerate diagnostiche: buza puternic evazată a unui chiup sau a unei cești cu linie incizată orizontală la bază (fig. 5/3), peretele unui vas cu caneluri verticale (fig. 5/4) și peretele unui vas cu proeminență-buton semicirculară (fig. 5/5).

Marea majoritate a siturilor culturii Basarabi-Șoldănești sunt concentrate destul de compact în jurul bazinelor cursurilor inferioare ale Ciornei și Răutului, cu teritoriul din dreapta Nistrului, aferent acestora (Kaşuba 2008, fig. 1). Până acum, pe teritoriul Republicii Moldova era semnalată doar o singură așezare, aflată considerabil mai la nord de această aglomerare – Cremenciug I, considerată a fi periferia de nord-est a complexului Basarabi-Șoldănești (Демченко, Левицкий 1990, 118). Prezența fragmentelor descrise mai sus la Volovița ar putea indica un al doilea sit Basarabi în această zonă, amplasat oarecum intermediar între arealul de bază al culturii și așezarea de la Cremenciug.

Pe suprafața sitului, în partea nordică a lui, au mai fost depistate două fragmente de silex cu patină specifică alburie, care pot fi atribuite epocii paleoliticului.

Concluzii, importanța și perspectivele cercetării sitului

Situl de la Volovița ridică mai multe probleme și direcții de cercetare a Tripolianului târziu din zonă. O importanță majoră o are elucidarea specificului și amplorii prelucrării silexului pe această așezare; fapt, realizabil doar prin efectuarea unor săpături arheologice. Oportună este și aplicarea unor cercetări de suprafață mai desfășurate în microzona aferentă sitului, cu scop dublu: 1. de

a identifica noi așezări tripoliene tardive care ar putea fi interlegate cu situl de la Volovița și 2. de a identifica acele surse de materie primă, care puteau fi utilizate pentru producția uneltelor de silex. Trebuie să remarcăm, că în cultura Cucuteni-Tripolie, practic nu au fost realizate (inclusiv și prin metode non-intruzive) cercetările unor microzone cu aglomerări de situri, care puteau să aibă specializare diferită în cadrul unui sistem economic comun. Cu siguranță, asemenea cercetări ar putea aduce multe date noi despre organizarea socială și sistemul economic al comunităților eneolitice din zonă (a se vedea aici exemplul unei analize microzonale de calitate, efectuate la un nivel metodologic modern – Müller et al. 2011).

Neclară este datarea șanțului. După cum am menționat, pe teritoriul așezării au fost recuperate și fragmente ceramice din alte perioade cultural-istorice. Ce e drept, acestea erau localizate în partea vestică a sitului, deci destul de departe de șanț, însă doar săpăturile arheologice vor putea stabili apartenența lui sigură din punct de vedere cultural-cronologic.

În altă ordine de idei, așezarea de la Volovița este importantă și prin faptul că ea completează repertoriul siturilor Vâhvatiniți din bazinul nistrean. În ultimii ani, cercetarea acestui grup a cunoscut o nouă intensitate. Astfel, în 2009, o groapă cu material ceramic Vâhvatiniți a fost identificată de către autorul acestor rânduri și D. Topal într-o lătură de lângă s. Cunicea, r-nul Florești, pe suprafața unei necropole de tip Chirileni, semnalată în 2007 (Топал, Церна 2010, 291). Ulterior, în vara 2012, cercetările arheologice de salvare, întreprinse acolo de S. Popovici și I. Ceban au stabilit, că era vorba despre groapa unui bordei de dimensiuni mari (Popovici, Ceban 2013, 7-10). Din păcate, nici aceste săpături nu au oferit date despre relația stratigrafică dintre complexul adâncit cu ceramica Vâhvatiniți și cele două morminte plane de tip Chirileni, cercetate în 2007 și 2009; relație, ce ar putea fi foarte importantă pentru cronologia relativă a siturilor tripoliene târzii din regiune (vezi și Țerna 2011, 367-368). Au mai fost introduse în circuitul științific materialele din necropola de la Oxentea, ce au rămas inedite peste 20 de ani, completate și de unele descoperiri recente de pe suprafața necropolei (Яровой, Церна, Попович 2012). Mai multe situri inedite vor fi publicate inclusiv de autorul acestor rânduri în timpul apropiat.

Recent, în vizorul specialiștilor au intrat și noi date cu privire la răspândirea siturilor de tip Vâhvatiniți. Ultimele lucrări de sinteză conturau arealul acestora exclusiv în zona Nistrului Mijlociu (Дергачев 1980, рис. 27; Manzura 1994, fig. 1). Un prim indiciu pentru necesitatea de a mări acest areal au fost descoperirile din estul Poloniei, de la Gródek Nadbużny, cu câteva zeci de fragmente ceramice Vâhvatiniți (din păcate, situl nu a fost publicat exhaustiv – Jastrzębski 1985; Jastrzębski 1989). Și, absolut recent, au fost publicate materialele de pe un sit (cercetat încă la sfârșitul anilor 1970) de pe malul drept al Prutului, anume din Sadoveni, jud. Botoșani, al cărui

inventar ceramic își găsește analogii clare în ceramica așezărilor Vîhvatiniți (Burtănescu, Șadurschi 2013). Astfel, unele informații separate care pareau să indice o prezență Vîhvatiniți și în bazinul Prutului⁸, astăzi sunt substanțiate și de materiale certe din complexe excavate.

Această succintă trecere în revistă a unor cercetări din ultimii ani demonstrează încă o dată necesitatea unei reevaluări a siturilor de tip Vâhvatiniți, dar și a altor grupuri culturale tripoliene târzii din zonă. Cu siguranță, noile materiale de pe situri inedite sau puțin cercetate, vor fi capabile să asigure un caracter cât mai obiectiv acestui viitor studiu.

Bibliografie

- Alaiba 2007:** R. Alaiba, Complexul cultural Cucuteni-Tripolie: meșteșugul olăritului (Iași 2007).
- Boghian 1996:** D. Boghian, Unele considerații asupra utilajului litic al comunităților Precucuteni-Cucuteni-Tripolie. In: (Ed. D. Monah, Gh. Dumitroaia) Cucuteni aujourd'hui (Piatra-Neamț 1996), 277-342.
- Boghian 2009:** D. Boghian, Din nou despre sursele de materie primă pentru confecționarea utilajului litic al comunităților complexului cultural Precucuteni-Cucuteni. Suceava XXXIV-XXXV-XXXVI, 2009, 117-146.
- Burtănescu, Șadurschi 2013:** Fl. Burtănescu, P. Șadurschi, Locuirea eneolitică târzie de la Sadoveni, punctul „Valea Hotarului” (com. Manoleasa, jud. Botoșani). Noi perspective asupra perioadei anterioare Hordinești în partea de nord a Moldovei. Forum Cultural XIII/2, 2013, 1-26.
- Jastrzębski 1985:** S. Jastrzębski, Imports of the Trypole culture pottery in the South-Eastern group of the Funnel Beaker culture. In: (Red. A. Kokowski), Memoires Archaeologiques (Lublin 1985), 71-92.
- Jastrzębski 1989:** S. Jastrzębski, Kultura Cucuteni-Trypole i jej osadnictwo na Wyżynie Wołyńskiej (Lublin 1989).
- Kașuba 2008:** M. Kașuba, Materiale ale culturii Șoldănești în bazinul Nistrului de Mijloc – observații preliminare. Tyragetia s.n. II/1, 2008, 37-50.
- Manzura 1994:** I. Manzura, Manifestări culturale în perioada de tranziție. Thraco-Dacica XV/1-2, 1994, 103-119.
- Müller et al.** J. Müller, R. Hofmann, N. Müller-Scheeßel, K. Rassmann, Zur sozialen Organisation einer spätneolithischen Gesellschaft in Südosteuropa. In: (Hrsg. S. Hansen, J. Müller), Sozialarchäologische Perspektiven. Gesellschaftlicher Wandel 5000-1500 v. Chr. Zwischen Atlantik und Kaukasus (Tagung Kiel 2007), Archäologie in Eurasien 24 (Köthen 2011), 81-106.
- Popovici, Ceban 2013:** S. Popovici, I. Ceban, Raport privind cercetările arheologice de salvare pe teritoriul s. Cușmirca, r-nul Șoldănești. Manuscris (Chișinău 2013).
- Țerna 2011:** S. Țerna, Aspecte ale cronologiei relative a siturilor tripoliene târzii din spațiul pruto-nistrean în lumina unor noi descoperiri funerare din Republica Moldova. Peuce SN IX, 2011, 359-376.
- Țurcanu 2012:** S. Țurcanu, Industria litică. In: C.M. Lazarovici, Gh. Lazarovici, Ruginoasa – Dealul Drăghici. Monografie arheologică (Suceava 2012), 149-171.
- Бикбаев 1990:** В.М. Бикбаев, Исследования на поселении Бологаны I. В сб.: АИМ в 1985 (Кишинев 1990), 23-33.
- Бикбаев 1994:** В.М. Бикбаев, Предгординештские памятники типа Кирилень в Северной Молдове. В сб.: (Отв. ред. Е.В. Яровой) Древнейшие общности земледельцев и скотоводов Северного причерноморья V тыс. до н.э. - V в. н.э. ТДК (Тирасполь 1994), 64-69.
- Демченко, Левицкий 1990:** Т.И. Демченко, О.Г. Левицкий, К вопросу о шолданештских памятниках на территории Молдавии. В сб.: (Отв. ред. В.А. Дергачев) Археологические исследования молодых ученых Молдавии (Кишинев 1990), 111-120.
- Дергачев 1978:** В.А. Дергачев, Выхватинский могильник (Кишинев 1978).
- Дергачев 1980:** В.А. Дергачев, Памятники позднего Триполья. Опыт систематизации (Кишинев 1980).

⁸ Cum ar fi amfora întregă, păstrată în muzeul satului Tigheci, raionul Leova, și care pare să provină dintr-o necropolă distrusă întreg sau parțial.

- Збенович 1974:** В.Г. Збенович, Позднетрипольские племена Северного Причерноморья (Киев 1974).
- Збенович 1989:** В.Г. Збенович, Ранний этап Трипольской культуры на территории Украины (Киев 1989).
- Манзура, Субботин 1989:** И.В. Манзура, А.В. Субботин, Новые раскопки Выхватинского могильника. В сб.: АИМ в 1984 (Кишинев 1989), 76-95.
- Маркевич 1955:** В.И. Маркевич, Археологические памятники в бассейне нижнего течения реки Черна. В: Известия Молдавского Филиала Академии Наук СССР, вып. 5 (Кишинев 1955), 131-145.
- Маркевич 1981:** В.И. Маркевич, Позднетрипольские племена Северной Молдавии (Кишинев 1981).
- Мовша 1965:** Т.Г. Мовша, Многослойное трипольское поселение Солончены II. КСИА 105, 1965, 91-100.
- Мовша 1971:** Т.Г. Мовша, Памятники выхватинского типа. МАСП 7, 1971, 21-32.
- Пассек 1950:** Т.С. Пассек, Трипольские поселения на Днестре. КСИИМК XXXII, 1950, 40-56.
- Пассек 1956:** Т.С. Пассек, Раскопки на многослойном поселении Голерканы на Днестре в 1954 г. В: Известия Молдавского Филиала Академии Наук СССР, вып. 4 (31) (Кишинев 1956), 19-35.
- Пассек 1961:** Т.С. Пассек, Раннеземледельческие (трипольские) племена Поднепровья (Москва 1961).
- Петренко 1994:** В.Г. Петренко, Относительно систематизации памятников позднего периода Триполье-Кукутень. В сб.: (Отв. ред. Е.В. Яровой) Древнейшие общности земледельцев и скотоводов Северного Причерноморья V тыс. до н.э. - V в. н.э. Тезисы докладов конференции (Тирасполь 1994), 61-64.
- Петрунь 2004:** В.Ф. Петрунь, Використання мінеральної сировини населенням трипільської культури. В сб.: (Гол. ред. М.Ю. Відейко) Енциклопедія трипільської цивілізації, том 1 (Київ 2004), 199-218.
- Попова 2003:** Т.А. Попова, Многослойное поселение Поливанов Яр. К эволюции трипольской культуры в Среднем Поднепровье (Санкт-Петербург 2004).
- Скакун 2004:** Н.Н. Скакун, Предварительные результаты изучения материалов трипольского поселения Бодаки (кремнеобрабатывающие комплексы). В сб.: (Отв. ред. Г.Ф. Коробкова) Орудия труда и системы жизнеобеспечения населения Евразии (по материалам эпох палеолита-бронзы) (Санкт-Петербург 2004), 57-79.
- Скакун и др. 2012:** Н.М. Скакун, О.В. Цвек, С.О. Гусев, Б.И. Матеева, В.В. Терехина, Нові дослідження на трипільському поселенні Бодаки. Археологія 4, 2012, 74-79.
- Топал, Церна 2010:** Д.А. Топал, С.В. Церна, Позднетрипольский могильник и поселения у с. Кунича (Флорештский р-н, Республика Молдова). Stratum Plus 2, 2010, 283-300.
- Черныш 1962:** Е.К. Черныш, К истории населения энеолитического времени в Среднем Приднестровье (по материалам поселения у с. Незвиско). В сб.: (Отв. ред. Т.С. Пассек) Неолит и энеолит юга европейской части СССР (Москва 1962), 5-85.
- Черныш 1967:** Е.К. Черныш, Трипольские мастерские по обработке кремня. КСИА 111, 1967, 60-66.
- Яровой, Церна, Попович 2012:** Е.В. Яровой, С.В. Церна, С.С. Попович, Позднетрипольский могильник у с. Оксентя (Дубоссарский район, Республика Молдова). Stratum Plus 2, 2012, 287-302.

Late Tripolian settlement near the village of Volovița (Soroca District, Republic of Moldova)

Abstract

The article publishes the materials from the surface of a new Late Tripolian settlement in the Middle Dniester region. Apart from pottery, the abundance of stone implements is quite remarkable. The analysis of the structure and typology of chipped stone artifacts points towards a large-scaled flint processing on the site. It is possible, that this settlement, dated with the Vykhatintsy stage, specialized in the production of stone tools, and the final products were transported to other sites within a complex system of economic interrelations.

List of illustrations:

- Fig. 1. Location of the site: 1 - position on the map of the Prut-Dniester interfluvium; 2 - view of the site from the south-east; 3 - location of the site in the micro-zone; 4 - satellite image of the site.
- Fig. 2. Topography of the site: 1 - topographic map indicating the attitude profiles; 2 - profile A-B; 3 - profile C-D.
- Fig. 3. Aeneolithic pottery.
- Fig. 4. Aeneolithic pottery.
- Fig. 5. Aeneolithic clay items (1-2) and pottery (6-9); Basarabi-Șoldănești pottery (3-5).
- Fig. 6. Aeneolithic pottery.
- Fig. 7. Aeneolithic polished stone implements.
- Fig. 8. Aeneolithic chipped stone implements.
- Fig. 9. Aeneolithic chipped stone implements.

Fig. 10. Aeneolithic chipped stone implements.

Fig. 11. Aeneolithic chipped stone implements.

Поздне трипольское поселение у села Воловица (Республика Молдова, Сорокский район)

Резюме

В статье представлены материалы с поверхности нового поздне трипольского поселения в бассейне Среднего Днестра. Помимо керамики обнаружено большое количество каменных изделий. Анализ структуры и типологии кремневых орудий указывает на интенсивную обработку кремня на поселении. Возможно, данное поселение, датируемое выхватинским временем, специализировалось именно на производстве каменных изделий, а конечные продукты транспортировались на другие близлежащие памятники в рамках сложной системы хозяйственных отношений.

Список иллюстраций:

Рис. 1. Расположение памятника: 1 - положение на карте Пруто-Днестровского междуречья; 2 - вид на поселение с юго-востока; 3 - расположение памятника в микроне; 4 - спутниковый снимок поселения.

Рис. 2. Топография памятника: 1 - топографический план с указанием высотных профилей; 2 - профиль А-В; 3 - профиль С-Д.

Рис. 3. Энеолитическая керамика.

Рис. 4. Энеолитическая керамика.

Рис. 5. Энеолитические предметы из глины (1-2) и керамика (6-9); керамика Басарабь-Шолдэнепть (3-5).

Рис. 6. Энеолитическая керамика.

Рис. 7. Энеолитические каменные орудия.

Рис. 8. Энеолитические кремневые находки.

Рис. 9. Энеолитические кремневые находки.

Рис. 10. Энеолитические кремневые находки.

Рис. 11. Энеолитические кремневые находки.

06.03.2014

Stanislav Țerna, Universitatea „Școala Antropologică Superioară”, str. Zimbrului, 10A, MD-2024 Chișinău, Republica Moldova, ternastas@mail.ru

